

Okul ve Toplum

John Dewey

Çeviri: Hüseyin Avni BAŞMAN

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan:

Selahattin KAYMAKCI

6. Baskı

Yazar: John Dewey

Çeviri: H. Avni Başman

Dizi Editörü: Prof. Dr. Bahri Ata

Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan: Doç. Dr. Selahattin Kaymakcı

OKUL VE TOPLUM

ISBN 978-605-0022-14-8

DOI 10.14527/9786050022148

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2019, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Şubat 2008, Ankara

6. Baskı: Mayıs, 2019, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi

Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B

0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

John Dewey, 1859–1952 yılları arasında yaşamış olan ünlü Amerikan filozof ve eğitimcisidir. 1896 yılında Chicago Üniversitesi'nde kurduğu “Laboratuvar Okulu” ile eğitim dünyasında bir çığır açmış ve bu okulda dört-on dört yaş grubundaki çocuklara aktif öğretim yöntemleri doğrultusunda eğitim vermiştir. 1920’lerden itibaren deneyimlerini paylaşmak ve eğitim sistemlerini incelemek amacıyla çeşitli ülkelere eğitim seyahatleri yapmıştır. Bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Dewey, Atatürk’ün davetiyle Türk Eğitim Sistemi’ni incelemek üzere iki ay süreyle (19 Temmuz–10 Eylül 1924) Türkiye’ye gelmiştir. Ülkemizdeki incelemelerinin sonucunda bir rapor yayınlamıştır. Yayınladığı rapor Atatürk döneminde eğitim sisteminin yapılandırılmasında ana dayanak noktalarından birini teşkil etmiş ve eğitimle ilgili olarak yapılan birçok reforma da esin kaynağı olmuştur.

John Dewey’in eğitim alanıyla ilgili olarak yayınladığı çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden biri de “Okul ve Toplum”dur. Okul ve Toplum, Dewey’in 1899’da Chicago Üniversitesi’nde verdiği üç konferanstan ve Elementary School Research adlı dergide yayınladığı üç makaleden oluşmaktadır. Elinizdeki bu kitap, 1929 tarihinde Hüseyin Avni Başman tarafından yapılmış “Mektep ve Cemiyet” adlı çevirisinin günümüz Türkçesine uyarlanmış hâlidir. Kitap; Okul ve Toplumsal Gelişim, Okul ve Çocuğun Hayatı, Eğitimde Savurganlık, İlköğretimin Psikolojisi, Froebel’in Eğitim Prensipleri, İşe Katılımların Psikolojisi, Dikkatin Gelişimi ve İlköğretimde Tarihin Amacı adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Okul ve Toplum, Dewey’in eğitim hakkındaki kişisel görüşleriyle Laboratuvar Okulu’nda elde ettiği birikimlerin bir sentezidir. Bu bağlamda bölümler içerisinde Dewey örnek uygulamalardan bahsetmiş, yaşamış olduğu çağda eğitimin durumunu açıklamış ve eğitimin nasıl olması gerektiği hakkında da çeşitli bilgiler vermiştir. Kitabı hazırlarken hem John Dewey ve fikirlerinin daha iyi anlaşılması hem de okuyucuların konuyu daha iyi anlamaları amacıyla içe-

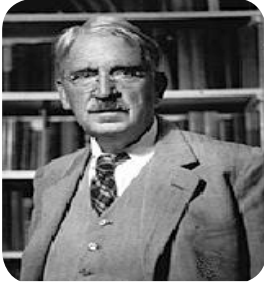
rikte iki değişik özelliğe yer verilmiştir. Bunlardan birincisi Talim ve Terbiye Kurulu Eski Başkanlarından Mehmet Emin Erişirgil'in John Dewey'in felsefe anlayışıyla ilgili olarak kaleme aldığı bölümdür. İkincisi ise konular içerisinde geçen önemli isim ve kelimelerin dipnotlarla gösterilmesidir. Bu anlamda "Okul ve Toplum"un konuyla ilgilenen tüm akademisyen, öğretmen ve öğrencilere faydalı olacağını düşünüyorum.

Son olarak kitabın yayına hazırlanmasında fikirleriyle ve katkılarıyla büyük pay sahibi olan hocam Prof. Dr. Bahri ATA'ya, ilgi ve yardımlarından dolayı hocalarım Prof. Dr. Mustafa SAFRAN'a, Prof. Dr. Mesut ÇAPA'ya ve Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU'na, dil ve düzeltmelere yardımcı olan Doç. Dr. Talip ÖZTÜRK'e ve Öğr. Gör. İbrahim BALCI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca kitabın hazırlık aşamasından yayımlanma sürecine kadar geçen zaman diliminde ilgi ve desteklerini esirgemeyen başta Sn. Servet SARIKAYA olmak üzere Pegem Akademi Ailesi'ne şükranlarımı sunarım.

Kitabın 6. baskısının hayırlı olması dileğiyle,

Doç. Dr. Selahattin KAYMAKCI
Kastamonu, 2019

JOHN DEWEY

John Dewey 20.10.1859'da Burlington (Vermont)'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı yerde tamamladı. Yüksek öğrenimine Minnesota Üniversitesi (1888–1889) ile Michigan Üniversitesi'nde (1889–1894) devam etti. Morris, Hall ve Pierce gibi mutlak idealizm, deneysel psikoloji, formel mantık ve bilim felsefesi okutan ünlü bilim insanlarından dersler

aldı. Üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra kısa bir süre devlet okullarında öğretmenlik yaptı. 1894'te eğitim araştırma ve çalışmalarının yapıldığı uluslararası önemi olan Chicago Üniversitesi'ne bağlı bir fakültede eğitim, psikoloji ve felsefe bölüm başkanlığı yaptı. 1896 yılında Chicago Üniversitesi'nde "Laboratuvar Okulu"nu kurdu ve 1904'e kadar yönetti. Laboratuvar Okulu'na devam eden 414 yaş arası öğrencilere grupla çalışma olanağı sağlayarak oyun, araştırma, doğa araştırması ve kendini ifade gibi etkinliklerin yer aldığı bir dizi aktif öğretim yöntemleri uyguladı. 1904–1930 yılları arasında Columbia Üniversitesi'nde görev yaptı. 1920'lerden itibaren Japonya, Çin ve Türkiye'ye (1924) eğitim seyahatleri gerçekleştirdi. Türk Hükümeti'nin isteği üzerine, Türk eğitim sistemiyle ilgili bir rapor da hazırladı. Eğitimle ilgili dünya çapında çok önemli çalışmalara imza atan Dewey, 02.06.1952 tarihinde New York'ta öldü.

HÜSEYİN AVNİ BAŞMAN (1887-1965)

Eğitimci ve siyaset adamı Hüseyin Avni Başman, Travnik (Bosna-Hersek) kökenli bir baba ile İstanbullu bir annenin çocuğu olarak 1887 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Vefa İdadisi'nde yaptıktan sonra İstanbul Darülfünunu'nun Hukuk Şubesi'ni bitirdi. Yaşam uğraşı olarak eğitimciliği seçen Başman, uzun yıllar bu meslekte öğretmen, yönetici, yazar ve çevirmen olarak hizmet verdi. Mesleki yaşamına coğrafya

öğretmeni olarak başladı. Darüşşafaka'da müdür yardımcılığı, Denizli ve Antalya'da İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı İstatistik Müdürlüğü, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundu. 1929 yılında kısa bir süre Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü, ardından Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Müsteşarlığı yaptı. 1933 yılında Üniversite Islahatı Komisyonu'nda üye olarak görev alan Başman, 1935 yılından sonra öğrenci müfettişi olarak Berlin ve Paris'te bulundu. 1939 yılından itibaren Bakanlık Başmüfettişi olarak hizmet verdi ve bu sırada Adnan Adıvar'la birlikte orijinali Hollanda baskısından tercüme edilen İslam Ansiklopedisi'nin editörlüğünü yürüttü. 1948 yılında ise kısa bir süre Güzel Sanatlar Akademisi Müdürlüğü yaptı. Fransa, Almanya, Sovyetler Birliği ve Danimarka'da eğitim program ve uygulamaları üzerine incelemelerde bulundu.

1950 seçimlerinde Demokrat Parti İzmir milletvekili olarak TBMM'ne giren Başman, Birinci Menderes Hükümeti'nin de Millî Eğitim Bakanı oldu. Ancak bakanlık görevi fazla uzun sürmedi. Demokrat Parti'nin köy enstitüleri ve teknik eğitim programlarını benimsemeyen Başman, bunları uygulamak yerine bakanlık görevinden ayrılmayı tercih etti. 1954 yılına kadar milletvekilliğini sürdüren Başman, bu tarihten sonra aktif politikadan ayrıldı. 27 Mayıs 1960

İhtilali'nden sonra yeni bir anayasa hazırlamak üzere oluşturulan Kurucu Meclis'e, Millî Birlik Komitesi tarafından üye seçilerek yeni anayasa çalışmalarına katıldı.

Fransızca, İngilizce, Almanca bilen, Latince, Yunanca, Arapça ve Farsça okuyabilen Başman, dil bilimiyle de yakından ilgilendi. İlkokullar için dil bilgisi ve okuma, ortaokullar için ise İngilizce gramer kitapları yazdı. Gençliğinde bir süre Şebbal Dergisi Müdürlüğü de yapan Başman, ömrü boyunca, aralıklarla, gazete ve dergilere, başta eğitim olmak üzere, siyaset, dil ve toplumsal konular hakkında yazılar yazdı. John Dewey'in "Mektep ve Cemiyet", "Çocuk ve Mektep", "Terbiye ve Demokrasi"; Bury'nin "Fikir ve Söz Hürriyeti", Aldous Huxley'in "Nice Yazlardan Sonra"; Jules Romain'in "Donogoo" adlı yapıtlarını dilimize kazandırdı.

Öğretmen Ümmü Gülsüm (Bediz) ile evlenen, iki kız (Ayşe Cevza Başman-And ve Remziye Ferda Başman-Şaman-Aytan) ve bir erkek (Mehmet Akman Başman) çocuğu olan Hüseyin Avni Başman, 1965 yılında 78 yaşında İstanbul'da yaşama veda etti. Mezarı, 1963 yılında kaybettiği eşinin yanında, İstanbul Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

Kitabın yayımlanması aşamasında gösterdiği nazik tavırdan ötürü Sayın Mehmet Başman'a teşekkürlerimizi sunarız.

HÜSEYİN AVNİ BAŞMAN'IN AZİZ HATIRASINA ATFEN¹

1926'da ilkokullarda yapılan en önemli işlerden biri de ilk üç sınıftaki çok sayıdaki dersin Hayat Bilgisi adı altında toplulaştırılmasıdır. Aynı tarihlerde Milli Eğitim Bakanlığı'nın ileri gelen bürokratları tarafından *Hayat* adlı bir de dergi çıkarılmıştır. Elbette bu icraat, yaşadığı çevreyi aktif olarak değiştirecek “gören, düşünen, yapıcı ve müteşebbis” ruhlu insanlar yetiştirmek gibi bir amacın benimsenmesinin bir yanmasıdır. Öte yandan 1931'de İstanbul Muallimler Birliği Merkezinde verdiği konferansta Mehmet Ali Şevki (1968:163) gibi bir sosyolog “Türkiye'nin, ancak iş adamlarının kuracağı bir uygarlıkla dünyanın düşünür ulusları arasında yer tutabileceğini” fikrini ileri sürmekle birlikte, ülkenin sosyal yapısının ve realitesinin bu amacı o gün için gerçekleştirecek şartlara sahip olmadığını işaret ediyordu.

Geçen yıl görsel ve yazılı basında çok sık karşılaştığımız Antalya ve yöresindeki “Biyo-kaçakçılık” ile ilgili haberler, 1926-1930 arasında yayımlanan *Hayat* dergisindeki bir yazıyı aklıma getirdi. Bu yazı Avni Başman (1887-1965) tarafından 1927'de *Hayat* dergisinin 13. sayısında “Canı Sıkılmayan İnsanlar” adıyla kaleme alınmıştı. O zaman 40 yaşında olan Hüseyin Avni Bey'in dergi kurulduğundan beri yazdığı altıncı yazı idi. Şimdi burada bu yazıyı, günümüz bakış açısından tekrar değerlendirmek istiyorum. Genelde maalesef genç akademisyenler, düşünür-egitimci yazarların çalışmalarını telif edildiği konjonktürü göz önüne getirmeksizin toptancı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bence her bir düşünür-yazarın sadece bir çalışması bile, perakende olarak derinlemesine ele alınmayı hak etmektedir.

Şimdi yazıyı kısaca özetleyelim. Hüseyin Avni Başman şöyle başlamaktadır; “Büyük Harbin (Birinci Dünya Savaşı) son iki senesini Türkiye'nin “Rivierası” diyebileceğim Anadolu'nun cenup sahillerinde çok şirin bir kasabada (Antalya'da) geçirdim.” Başman, burada tanıştığı Alman Hava Kuvvetleri'ne bağlı meteoroloji istasyonunda çalışan hiç

1 Bu yazı, Prof. Dr. Bahri ATA'nın kaleme aldığı, 2016 yılında Hamideli Tarih adlı dergide yayımlanan “Eğitimci Avni Başman'ın ‘Canı Sıkılmayan İnsanlar’ Adlı Yazısına Bir Cevap” adlı çalışmanın kısaltılmış halidir.

yükseköğrenim görmemiş, sadece “Gymnasium” mezunu olan ‘M’ adlı otuz yaşlarında bir Alman subay ve faaliyetlerinden söz etmektedir. Bu Almanın, her sabah ve akşam hava gözlem aletlerini kullanırken ve raporunu İstanbul’a telgrafla bildirirken, bir makinadan farklı olmadığını belirtiyor. ‘M’, işi dışında atla gezintiye çıkmakta ve akşamları denize girmektedir. Bu arada kasabanın gençleri de kasabanın biricik kıraathanesinde laflayarak, tavla ve kâğıt oyunları ile bu abluka altındaki üçra kasabada vakitlerini geçiriyorlardı. İki yıl sonra hava ölçüm istasyonları kapatıldığında ülkesine gitmek için hazırlık yapan ‘M’yi ziyaret eden Hüseyin Avni Bey, yüzlerce örnekten oluşan bir bitki koleksiyonu ve yüze yakın fotoğraf klişesini sandığa yerleştirmekte olduğuna tanık olur. Buna göre ‘M’ bitkileri, Deutsche Bank’ın Türkiye’deki bütün Alman subaylarına dağıttığı bir kılavuz kitaba göre toplamış, fotoğraf klişeleri de eski Yunan ve Roma harabeleri ile ilgiliymiş. ‘M’, iki yıl boyunca oluşturduğu bu arşivi Almanya’ya götürmek istiyormuş. Aynı zamanda Bay ‘M’, Alman coğrafyacı Heinrich Kiepert’in 1:400 000 ölçeğindeki haritasındaki bazı önemli dağ tepelerinin koordinat hatalarını da düzeltmişti. Hüseyin Avni Bey’e göre bu adam, çok iyi bir ruh inzibatına (disiplinine) sahipti.

Hüseyin Avni Bey, Harbin ikinci senesinde yine güneyde ama bu kez denizden içeride bir “M” kasabasında (Maraş?) cemaati dağılmış, Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Latince ve Türkçe bilen “P.V” adlı Hollandalı bir Fransisken rahibi ile tanışmış. Bu kişi de bir yandan Hitit Tarihi’ne ve Âsâr-ı Atıkası’na ait incelemeler yapıyor, Şemseddin Sami’nin Kamûs-i Türkî’indeki kelimeleri ezberliyor, mavi ve kırmızı renkli işaretlerle o yörenin kullanış özelliklerini ve örneklerini not ediyormuş. Hüseyin Avni Bey, kendisinin “Maraş?” kasabasından ayrılmadan bir buçuk ay önce P.V’nin tifüsten öldüğünü yazmaktadır.

Hüseyin Avni Bey’e göre İç Anadolu’nun bütünüyle imar edilmesi için böyle canı sıkılmayan insanların yetiştirilmesine ihtiyaç vardır. Garplıların üstünlüklerinin (faikiyetinin) nedeni de onlarda böyle insanların bizdekinden daha çok olmasıdır. Bazı batı okulla-

rında boş zaman faaliyetleriyle gençlere bu türden iyi alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de de gençlerin boş zamanlarını iyi alışkanlıklarla uğraşarak doldurmaları sağlanmalıdır.

Çocukluğunu ve gençliğini o yıllarda Dersaadet olarak kabul edilen İstanbul’da geçiren bir devlet memurunun, taşraya alışması gerçekten zordur. Hele bir de Refik Halid Karay’ın (1919) Şeftali Bahçeleri adlı hikâyesinde anlattığı yozlaşmış bürokratik hayat tarzına karşı olan bir idealist eğitimci için yegane çare, rutin işleri dışında okumak ve çeviri yapmaktır.

Kanımcı gittiği yerlerde “canı sıkılan” kasabanın sakinleri olmayıp, bir Türk aydını olarak Hüseyin Avni Başman’ın kendisidir. Bir kere kahvehane, sosyolojik ve tarihsel bir realite olarak bu coğrafyada özellikle erkeklerin sosyalleştiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. YÖK’ün tez tarama sitesinden 2001-2014 arasında “Kahvehane” ile ilgili olarak toplam 19 tez çalışması yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan beşinin doktora tezi olduğunu görmek, akademik çevrelerce de kültürel ve sosyolojik açıdan kahvehanenin öneminin anlaşılmasına başlandığına işaret eder. Hüseyin Avni Bey, yazısında özellikle “Kahvehane” yerine “Kıraathaneyi kullanmayı tercih ediyor. Başka bir ifadeyle adeta kurumun ilk ortaya çıkışındaki işlevini okuyucuya hatırlatıyor. Daha sonraki yıllarda Antalya’ya gezmeye giden bir bayan gezgin, peşine takılan çocuklardan kurtulmak için kahvehaneye gidip, mahallenin öğretmeni ile tanıştığından ve çocuklardan ancak böyle kurtulduğundan söz etmektedir. Rahmetli Babam da, kahvehaneye gider, 3-4 gazete okur, gidemediğinde de arkadaşları, hasta olduğunu düşündüklerinden hasta ziyaretine evimize gelirlerdi. Çocukluğumda acil durumlarda, onu çağdırmaya gittiğimde de “Sen beni dışarıda bekle!” diye tembih ederdi. Babam, boş zamanlarında da sesini beğenmediği motosikletinin motorunu açar, içini temizler ve yağlardı.

Diğer yandan yirminci yüzyılın başlarında sadece bu iki Avrupalıyı gözlemleyerek, genel Avrupalı insan tipi ve davranışları konusunda genellemelerde acele etmemek gerekirdi. Çünkü bu iki

seçilmiş kişi, mensup oldukları kurumlar tarafından ve belli bir vizyon ve misyonla Türkiye'ye gönderilmişti. 'M' adlı Alman subayın, Almanya'da von Humboldt kardeşlerin oluşmasına katkı verdikleri doğayı inceleme ve araştırma geleneğine aşina olduğu düşünülebilir. Ama bugün gelinen noktada Alman subay 'M'nin yaptığı iş, bir tür biyo-kaçakçılık olarak adlandırılmaktadır. Lisede aldığı hümanist eğitimden dolayı Eski Yunan ve Roma kültürüne hayranlık da onlardan kalan tarihi harabeleri fotoğrafla belgelemesi için bir itici güç olmuş olabilir. 'M' örneğinde hava ölçüm aletlerine, fotoğrafçılık araç ve gereçlerine sahip olunması ve kullanılmasının insan kültürünü nasıl etkilediği daha açık görülmektedir.

Hollandalı rahip 'P.V.'nin önünde Roger Bacon gibi doğa bilimlileri ile uğraşan bir Fransisken bilim insanı örneği vardır. Ancak elinde araç ve gereç olmadığı için antropolojik ve etnografik bir merakla filoloji çalışmalarına yöneldiği dikkati çekmektedir.

Hüseyin Avni Bey'in bu yazıyı yazarken, bir yandan da John Dewey'in Demokrasi ve Eğitim adlı kitabını Türkçe'ye çevirmeye çalıştığı düşünülebilir. Dewey, kitabında "İş ve Boş Zaman" etkinliğine ayrı bir yer vermiştir. Dewey (1996: 236-237), mekanik ve liberal etkinlikler olarak meşguliyetin iki türünden söz etmektedir ki bunlar iki tür eğitime de denk gelir. Alman subay 'M'nin ve Hollandalı rahip 'P.V.'nin gün içinde her iki etkinlik türü ile de uğraştığı anlaşılmaktadır.

Hüseyin Avni Bey, yazısında her ikisinin neşeli ve sıhhatli görünümünden de oldukça etkilendiğini özellikle belirtmektedir. Bu iki kişinin tutumu, Chicago Üniversitesi profesörlerinden Czikszentmihalyi'nin "Akış" kuramını aklıma getiriyor. Bildiğiniz gibi çok kötü şartlar altında bile bazı insanlar, diğerlerine göre bir meşguliyetle ayakta kalmayı becerebilir ve kendilerini mutlu hissedebilir. Ünlü psikolog C. J. Jung "Anılar, Düşler ve Düşünceler" adlı kitabında 1925'te bir bilim insanı grubu ile çıktığı Afrika gezisini anlatırken, Woerman gemisinde Afrika'nın değişik bölgelerine atanmış birçok genç İngilizden söz etmektedir. Jung'a (2012: 236-237) göre

“Gemideki havadan bu yolcuların zevk için oralara gitmedikleri, ka-
derlerine razı oldukları belliydi. Neşe dolu gibi görünüyorlardı ama
alttan alta kaygılı oldukları belliydi... Bazıları iki ay içinde sıtmadan,
ishalden ve zatürreden ölmüştür...” Türkçe’yi hiç bilmeyen Alman
subay ‘M’nin yalnızlığını, dilini bilmediği bir ülkede yaşamak zorun-
da kalan biri daha iyi anlayabilir.

Sonuç olarak, öncelikle geçmişte yaşananlardan Avrupa’daki
resmi ya da sivil kurumların emperyal amaçları doğrultusunda bir
vizyon ve misyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dünya’nın her ta-
rafına gönderilen seçilmiş ve atanmış kişiler, ister asker olsun, ister
rahip olsun yapıp ettikleri ile buna hizmet etmişlerdir. Onların ço-
cuk iken gelişen ilgi ve meraklarının, içinde yaşadıkları ulus-devle-
tin emperyal ihtiyaçları ile yakın ilişkisine dikkat edilmelidir.

1926’da okul programlarına Hayat Bilgisi dersinin konulmasına
katkısı olan Hüseyin Avni Başman’ın daha sonra Milli Eğitim üst dü-
zey bürokrati olarak sınıflarda boş zaman ya da sınıfta serbest çalış-
ma faaliyetlerinin yönetmeliklerle düzenlenmesinde aktif rol aldığı
düşünülebilir.

Bu coğrafyada canı sıkılmayan kişilerden biri de hiç şüphesiz
Voltaire’nin (1759) *Candide* adlı kitabında, *Candide*’nin hayali ge-
zisinde karşılaştığı ve hayat felsefesini öğrendiği “Bahçemizi işle-
yelim.” diyen yaşlı Türk idi. 1850’lerden sonra başarısızlığımızın
sorumluluğunu; bu yaşlı Türk’ün ve torunlarının, iş adamına ve mu-
citlere dönüşmesinin yolunu açamayan Osmanlı/Türk bürokrasinin
ta kendisi olarak görüyorum.²

-
- 2 Yazıda metin içerisinde atıf yapılan kaynaklar aşağıda sıralanmıştır:
Başman, A. (1927). *Canı sıkılmayan insanlar*. *Hayat*, 1 (13), 241-242.
Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve eğitim*. M. S. Otaran (Çev.). İstanbul: Başarı
Yayıncılık.
Jung, C. J. (2012). *Anılar, düşler ve düşünceler*. İ. Kantemir (Çev.). İstanbul:
Can Yayınları.
Şevki, M. A. (1968). *Osmanlı tarihinin sosyal bilimle açıklanması*. İstanbul:
Elif Yayınları.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
John Dewey.....	v
Hüseyin Avni Başman.....	vi
Hüseyin Avni Başman'ın Aziz Hatırasına Atfen.....	viii
Giriş: John Dewey'in Felsefesi	1
Okul ve Toplumsal Gelişim	23
Okul ve Çocuğun Hayatı	41
Eğitimde Savurganlık.....	59
İlköğretimin Psikolojisi	77
Froebel'in Eğitim Prensipleri	93
Oyunlar ve Tiyatro (Sahne Oyunu) Hakkında.....	94
Sembolizm.....	96
Hayal Gücü ve Oyun.....	97
Ders Konusu	99
Yöntem.....	101
İşe Katılımların Psikolojisi	105
Dikkatin Gelişimi	111
İlköğretimde Tarihin Amacı	119
Ekler.....	127
Kişi ve Kavram Dizini	135
Özgeçmişler	137

GİRİŞ

JOHN DEWEY'İN FELSEFESİ¹

Bir eğitim sisteminde gördüğümüz yenilik kesinlikle yeni bir felsefeye dayanır. Arkadaşım Avni Bey'in çevirdiği bu eser açık şekilde bu gerçeği meydana koyar. Kitabı baştan aşağı okuduğunuz zaman bilgi ile uygulama hakkında yeni bir felsefe sisteminin nasıl ilgi ve düzene, yönetime, derse, konuya, oyun ve işe, programa, özetle okul sorunlarına uygulandığını görürsünüz. Yalnız sanılmamalıdır ki yazar önceden hazırlanmış bir kuramı eğitim alanına uygulamıştır. Belki bu eser bir felsefenin doğasıyla, kapsadığı alan içerisinde tam bir gelişimdir.¹

Dewey'e göre felsefi düşünce bilimin mevcut değer yargılarının kısaca bilim insanının bizden nasıl bir hareket istediğini sormakla başlar. Eğitim ise "doğaya ve insanlara karşı zihinsel ve duygusal temelli tutumlar" meydana getirmektir. Şu halde dünya karşısında alınması gereken iş ve hareket düşüncesi olan felsefe sisteminin varsayıma dayalı ve kuru bir inanç halinde kalmaması için bir taraftan geçmişe ait deneyimi araştırması, yani uygulana gelen eğitim yöntemlerini denetlemesi, diğer taraftan da değerler hakkındaki düşüncesinin iş ve yaşam tarzında etkili olmasını sağlaması gerekir.

---

1 Bu makale John Dewey'in Demokrasi ve Eğitim adlı kitabının H. Avni Başman tarafından yapılan çevirisine önsöz olarak, 1891-1965 yılları arasında yaşamış, bir dönem Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı da yapmış olan eğitimci, felsefeci, yazar ve siyaset adamlarımızdan Mehmet Emin Erişirgil tarafından yazılmış, Bahri Ata tarafından da günümüz Türkçesi'ne uyarlanmıştır.

Bu etkinlik elbette alışkanlıkları tam bir tarzda oluşturmuş kimse-ler üzerinde gerektiği gibi gözükemez. Ancak gençlerin eğitiminde etkin olmasını düşündüğümüz yaşam tarzlarının araştırılmasına imkân olup olmadığını görürüz. Onun içindir ki eğitim felsefi tartışmaların insanî ve hakiki değerlerini anlamak için en önemli dayanak noktasıdır. Nitekim okul eğitimi işi de hedef ve yöntemleri itibariyle felsefenin vereceği geniş bakış açısına sahip olmazsa görünenden ileriye gidemez.

Felsefe ile eğitim arasındaki bu ilişki John Dewey'in yalnız bu eserinde değil; hayatında da görünür. Bu düşünürün felsefi sorunlar karşısındaki fikrî yönünü özellikle 1886'dan itibaren yazdığı makalelerde görüyoruz. Bu makalelerin ilk tohumları olarak görülen fikirleri 1894'te Chicago Üniversitesi'nde pedagoji profesörü olduğu zaman eğitimcilik deneyimleriyle tam bir açıklık ve bütünlük oluşturdu. Bu görev sırasında kişisel fikirleri pratiğe geçmek suretiyle tam bir kişilik meydana getirdi. Felsefi düşüncelerinin insanî amaçlar üzerinde ne sonuçlar verdiğini öğrenmek istedi. Bu eserdeki fikirler o deneyimler sırasında oluştu. Bu açıklama gösteriyor ki John Dewey'in eğitim sistemi felsefi anlayışının zorunlu bir sonucudur. Felsefesi de eğitim deneyimleriyle doğrulanan düşünce tarzındadır. Onun için dikkatli bir kişi bu eserde yazarın hem felsefesini hem de eğitim sistemini anlayabilir.

Burada ben bu felsefenin ne gibi gelişim aşamaları geçirdiğini göstermeye çalışacağım. John Dewey'in özellikle ilk zamanlardaki fikirleri üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek mümkündür. Dewey öğrenim gördüğü yıllarda Amerikan üniversitelerinde felsefe öğretimi sınırlı dinî kuralları geçerli göstermeye yönelikti. Esası İskoçya meslek felsefesinden alınmış olan bu felsefe öğretimi fikren daha canlı, daha hür olanları tatmin edemiyordu. Bunlar başta W. T. Harris² olduğu halde Almanların büyük metafizikçilerine, özellikle Hegel'e³ yöneldiler. Dewey de bu akımdan etkilendi. Özellikle

2 William Torrey Harris (1835–1909): Ünlü Amerikan eğitim felsefecisidir.

3 Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831): Ünlü Alman filozoftur.

ilk yazılarında Hegel'in etkisi açık olarak görülür. Nitekim daha 20 yaşında bu akımın başında olan *Journal of Speculative Philosophy*⁴ dergisini kuran W. T. Harris'ten kendisinde felsefe yeteneği olup olmadığını sormuştu. Cesaret verir tarzda cevap alınca mesleğini seçti. Alman metafizikçilerine yine o derece tutkun olan ve klasik Alman felsefelerinin eserlerini çeviren George S. Morris⁵ ile beraber çalıştı. Fakat diğer yönden Stanley Hall'den⁶ de eğitim psikolojisi dersleri aldı. Bu dersler onu somut ruhsal olayların, algı ve bilgilerin nasıl meydana gelmekte olduğunu gözlemlemeye yöneltti. Psikoloji ve eğitim alanında sonradan kendi araştırma ve deneyimleriyle özellikle James'in⁷ psikolojiyle ilgili kuramları oluşturdu. Fakat asıl sorun John Dewey'in bu çeşitli etkileri nasıl uzlaştırdığı, düşünce alanında yolunu belirleyen, daha açıkçası onun ilk fikir ve ilk doğrularını meydana getiren nedeni belirlemesidir. Bergson⁸ der ki: "Her felsefenin çok sade bir ruhu ve çok basit bir sezgisi (intuition) vardır. Filozofları değerlendirirken yalnız kural şeklinde koydukları öğreti ve inançlarına baktığımız ve kendilerinden önce gelen felsefelerin sonuçlarıyla bilimsel kazanımların yayın şekillerine önem verdiğimiz için, bunların felsefi düşüncülerindeki esas ruhsallığı, yani kendi ruhundan, kendinden doğan sezgiyi göremiyoruz". Gerçekten bir filozof tamamen bağlı olduğu etkilerle açıklanamaz. Özellikle o etkiyi söylemekle açık hale sokulamaz. Dewey'in ilk fikrî eğilimini belirleyen felsefi düşüncelerin ruhsal faktörü anlaşılmadıkça sistemini hakkıyla kavramak çok güç olur. Eğer yanılmıyorsam bu gizemli faktör daha ilk düşündüğü anlarda mevcut olan demokrasi sevgisi ve onu açıklama arzusudur.

4 The Journal of Speculative Philosophy (Kuramsal Felsefe Dergisi): William Torrey Harris'in kurduğu felsefe dergisidir.

5 George Sylvester Morris (1840-1889): Amerikalı eğitimci ve felsefecidir.

6 Stanley Hall (1844-1924): Ergenlik dönemiyle ilgili bilimsel çalışmaların babası olarak tanınan Amerikalı eğitimcidir.

7 William James (1842-1910): Pragmatizm felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen filozoftur.

8 Henri Louis Bergson (1859-1941): Fransız filozoftur.

Demokrasi akımının bir oldu bitti olduğunu kabul etmek yeterli değildir. Onun ilerleme için mantıken de bir zorunluluk olduğu ispat edilmeli ki insanlık bu girdiği yoldan emin olabilsin. Eğer zihin kesinlikle bulunan bir ilke olup da sadece bizim ona uymamız lazımsa, fertlerin deneyimlerine serbesti vererek ondan ilerlemeyi beklemek boşunadır. Fakat eğer zihin bireyin elinde etkili bir dönüştürme kuvveti ise, o halde onun her türlü engellerden kurtulması demek olan demokrasinin insanın barışı ve ilerlemesini sağlaması beklentisi ortaya çıkar. Şu halde demokrasiyi gerektiren bir felsefi düşünce, zihni böyle gerçeklik dışında bir düşünce kaynağı kabul eden sistemleri reddetmeye yönelik olmalıdır. Dewey'in ilk araştırmalarına yön veren bütün fikirlerini toplayan bu olsa gerektir. Yine çok muhtemeldir ki, onu hiç olmazsa ilk devirlerde Hegel felsefesine bağlayan çekicilik de bu idi.

Büyük Alman filozofu Mavki⁹, gerçekliğin aydınlığıyla zihnin mantığını birleştirmiştir. Mavki'deki değişim ve dönüşümlerle mantıksal bakış aynı oluyordu. Şu halde gerçeklik akla uygundu. Yalnız Hegel'e göre, bütün değişim ve dönüşümü gerektiren deneyim kaynağını, bir dönüştürme gücü olan ve zihinsel her çeşit ilerlemenin aracı kabul edilen deneysel bilgi içinde görmekle geçerli şekil alabilir. Çünkü değişim ve dönüşüm beşeri faaliyetin tamamen dışında olursa o faaliyetin özgürlüğü demek olan demokrasiden ne beklenebilir? Şu halde zihinle gerçekliği birleştiren Hegel felsefesine deneysel bir yoldan gitmek ve onun dört mutlakaya varan "tartışma yöntemini" inkâr etmek lazımdı. İşte Dewey ilk yazılarından itibaren bunu yapmaya çalıştı.

Gerçekte 1886'da yazdığı makalelerde bu itibarla dikkat çekici bir iddia ortaya atıyordu. Diyordu ki İngiliz filozofları yani ampiristler¹⁰ felsefenin hakiki yöntemini bulmuşlardır. Bunlar gerçekliği bizde ortaya çıkan fikirleri bir sır halinde olan başlı başına bir varlık olarak görmüyorlar; deneyimde, bilgide, bilinçte arıyorlardı. Ancak

9 Markus Herz (1747–1803): Ünlü Alman filozoftur.

10 Ampirizm: Bilginin kaynağının deney olduğunu savunan felsefe akımıdır.

İngiliz filozofları sonuna kadar bu yolu takipte sadık kalmadılar. Mesela Hume¹¹ tasvirlerimizin, fikirlerimizin bilinçte belirmesini alıyor, onu unsurlarına ayırıyor ve analiz ediyordu. Bu güzel! Fakat zihnin ilk unsurlarının asıl kaynağını dışta bir “varlık” olarak kabul ediyordu. Bu son durumuyla deneyim alanı dışına çıkıyordu. Spencer¹² da öyle değil miydi? Bilinci bunun sınırı dışında kalan bir bilimemez varlıkla açıklamıyor muydu? Bunun bütün nedeni bilinçteki değişime dayanan varlığı göstermek içindi; başka bir ifadeyle “ben” ile “sen” arasında bir ilişki kurma eğilimiydi.

Hâlbuki bu ilişki ancak her gerçekliğin eklenildiği bilinci yalnız kendi bireysel bilinci saymayarak “tümel bilinç” olarak kabul etmekle kurulabilir. Fakat gerçekliği eklediğim “tümel bilinç” deneyim dâhilinde midir? Dewey’e göre evet. Hatta bir itibarla psikolojinin konusu bu tümel bilinçtir. Onun içindir ki Amerikalı düşünür psikolojide yalnız zaman ve mekân ile sınırlı kişisel bilinç olayını araştırması gerektiğini kabul ettiğinden, felsefenin tümel ve sonsuz varlığın bilinci olarak düşünülmesine karşıdır. Çünkü bu tümelin bilinci deneyim dâhilinde bir olay değilse, felsefenin onun hakkında bize bir bilgi vermesine imkân yoktur. Çünkü yalnız zihinle, mantıkla gerçek varlık bilenebilir denecek olursa o halde gerçeklikte fikirle bu gerçek varlık arasında ilişki nasıl kurulacaktır? O zaman ya fikirle bu varlık birbirinden tamamen ayrı sayılacak veya mutlak olan bu varlık düşüncenin gelişiminin bir aşaması kabul edilecektir. Birinci şık bir ikileme sonuçlanır ki aralarında etkili olan ilişki açıklanamaz. Başka bir deyişle “mutlak’ın” olaylar üzerine olan etkisi gösterilemez. Böyle bir etki gösterilmedikten sonra “mutlak” düşüncesine ne gerek kalır? Eğer tümel varlık, mutlak düşüncenin gelişiminde bir aşama sayılırsa o zaman “Panteist¹³” bir felsefeye dönüşür. O zaman da “tümel”

11 David Hume (1711–1776): Ünlü İskoç filozof, ekonomist ve tarihçidir.

12 Herbert Spencer (1820–1903): Ünlü İngiliz filozofu ve sosyologudur.

13 Panteizm (Tümtanrıçılık): Tanrı’nın evrenin tek yaratıcısı olduğunu kabul etmekle Tanrı ile evreni bir gören, var olan her şeyin Tanrı; Tanrı’nın da var olan her şey olduğunu savunan felsefe akımıdır.